

Розхитаним зубом, звичайнісінькою курвою, собакою!" [5, 250].

Хорват – „тип обдарованого інтелігента, романтичного фантаста, який в намаганні врятувати свою людську гідність, терпить поразку в сутичці з дійсністю". Це не лише Хорватова трагедія і всіх мрійників у воєнний час, а й трагедія людяності в бестіальному вихорі війни [1]. Поразку Хорвата навряд чи можна назвати повною та беззаперечною. Він, хоча й поплатився власним життям за свої юнацькі ілюзії, все ж віднайшов у собі силу як визнати свої омани, так і піднятися на свій індивідуальний бунт.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Gorenčić I. Cristoval Colon, odlomci* // Plamen. – 1919. – br.3; *Hrvatsko kolo*. – 1949. – br.2-3. – S. 43; 2. *Krleža M. Deset krvavih godina*. – Zagreb, 1957; 3. *Krleža M. Napomena o "Hrvatskom Bogu Marsu"* // *Književna republika*. – 1923-1924. – br.2-3. – S. 99-102; 4. *Krleža M. Galicija (Kroaten-lager)* // *Kritika*. – 1922 – br. 3. – S. 97-271; 5. *Krleža M. U logoru* // *Krleža M. Tri drame*. – Zagreb: Zora, 1955; 6. *Крлежа М. Предговор „Подравским мотивима“ Крете Хегедушића* // *Крлежа М. Есеји*. – Београд: Просвета, 1958; 7. *Krleža M. Deset krvavih godina*. – Zagreb, 1957; 8. *Krleža M. Dvani dani*. – Zagreb, 1956; 9. *Senker B. Galicija* // *Krležiana*. – Knj.1 (A-Lj) – Zagreb: Leksikografski zavod «Miroslav Krleža», 1993.

Иценко Є.М. (Київ, Україна)

Екзистенційність художньої свідомості Василя Стуса

У статті обґрунтовано екзистенційний вибір В.Стуса, що полягає у пошуках шляхів до Бога, у намаганні зрозуміти Його сутність, відбутися в Ньому, поєднати мікросвіт з макросвітом, подолати обмежену людську природу й утвердити себе через смерть, яку поет тлумачив як вихід у нову форму існування.

Ключові слова: *художня свідомість, екзистенційний концепт, екзистенціал, міжбуття, Бог, смерть, "життєсмерть", "смертєіснування", "самособоюнаповнення", містика, сон.*

Статья посвящена пониманию и интерпретации смыслового значения экзистенциалов художественного сознания В.Стуса, который в жизни и в поэзии утверждал себя в метафизической форме существования здесь-и-всегда, когда "я" становится временем, всегда "пребывающим", а не "текущим". Его философскую лирику следует рассматривать как поэтический эквивалент философии экзистенциализма, но не дублирующий ее, а представляющий особый, оригинальный ее вариант.

Ключевые слова: *художественное сознание, экзистенциальный концепт,*

экзистенциал, между-бытие, Бог, смерть, жизнесмерть, смертесуществование, самособойнаполнение, мистика, сон.

The thesis is the first comprehensive study of modification of the notions of existentialism in the field of force of an artistic mode of thinking, their transformation from denotative level into polysemantic connotative one, which is metaphoric in condition of preservation of meaningful sense of this or that notion. It represents the basis of the poetical dictionary of Vasyl Stus together with the neologisms of "selffilling", "the existence of the death", "the co-existence of life and death" etc., and corresponds to the specification of an artistic consciousness of the author and his philosophical lyric poetry. The existential choice of Vasyl Stus is grounded, that consists in the searching of the ways to God, in trying to understand His essentiality, to realize in Him, to unite the microcosm with the macrocosm, to overcome a narrow-minded human nature and to consolidate him by the death, which the poet interpreted as the new form of existence.

Key words: *artistic consciousness, existential concept, between-existence, existential n, God, death, "selffilling", "the co-existence of life and death", "the existence of the death", mystics, dream.*

У творчості шістдесятників з'явилося нове художнє розуміння Батьківщини, яка стала для них Домом на відміну від радянської абстракції держави. Українська людина, перетворена на радянську, на об'єкт маніпулювання держави, не могла розпорядитися власною долею, навіть відмовлялася від свободи, від особистої і національної самоідентифікації.

Для В.Стуса, як одного з наймолодших шістдесятників характерне несприйняття деперсоналізованої дійсності, що стало поштовхом до заперечення власної радянської Батьківщини і нації. Ця тема постійно висвітлювалася у поетичних збірках В.Стуса: "Прощай, проклятий краю, вітчизно боягузів і убивць" ("Зимові дерева"); "Мертвий ти еси у мертвім світі" ("Веселий цвинтар"); "Зрадлива, зваджена Вітчизна в серці дзвонить" ("Палімпсести"). Попри те, В.Стус ніколи не вдавався до нігілістичної пози у ставленні до свого покривдженого і національно несвідомого народу, глибоко замислювався над причинами денационалізації значної частини українців, трактуючи її як божевілля, як трагедію, яку вважав власною трагедією.

Не треба забувати, що поет "керуючись персональною відповідальністю" за долю свого безталанного народу, зумів "протиставити насильству влади позицію громадянської непокори", доводив своїм життям, що, йдучи за покликом власної Долі, хоче "бути гідним того народу рідного, який народиться завтра, скинувши з себе ганьбу вікового нидіння. І в тому народі я здобуду безсмертя".

Тому поет не поділяв так званих народницьких й неонародницьких уявлень про народ, ніколи не ідеалізував його, по-реалістичному вбачав у ньому, здатність існувати в колоніальній залежності, "одмерлі душі старого родоvodu, пропахлі смертю". Як він вважав, їх чекатиме неминуча кара. Так, у вірші "Горить сосна – од низу до гори", за основу якого взято ремінісценцію з народної пісні "Їхали козаки із Дону додому" В.Стус, змінивши акценти претексту, наголосив на фатумі, невтручанні Бога, який мовчки спостерігає жакливу картину мук і страждання, бо дівчина спокутує гріхи цілого народу. Дієслово "горить" вжито п'ять разів, виконуючи тільки образну функцію, а "сосна" – символічну.

Заперечення абсурдної дійсності з її репресіями, бездушним адмініструванням, зневагою до людської гідності і національної самобутності зумовило концепт принципового нонконформіста, який не сприймав щонайменшої фальші, закамфльованої бадьористими гаслами про благо народу, не приховував відрази до "політично-бюрократичного маскараду". Для В.Стуса Україна, як і для І.Світличного, І.Калинця та ін., стала духовним проєктом, який мусить оновитися і за який завжди точитиметься боротьба. Як і в Сартрівському визначенні екзистенції у значенні "ніщо", так і в Стусовому розумінні Буття – людина і держава повинні перебувати у постійній духовній відповідності, а не в конфронтації. Поет важко переживав, що Україна втратила свою іманентну семантику, що вона витиснута у прірву "відсутньої присутності", перетворилася на смислову ілюзію, тому що втрачено духовний код народу, змушеного промовляти і мислити з чужого голосу: "Сміється божевільна Україна у смертнім леті на чужім крилі", "А де Україна? Все далі, все далі, все далі. Шляхи поростають дрімучим терпким полином" і т.д.

Він у своїх надто суворих поцінуваннях, близьких до аналогічних присудів П.Куліша або Є.Маланюка, здається, був схильним до того, що історичним рушієм є малочисельна, часто переслідувана репресивною владою еліта поруйнованої нації, якими, зокрема, стали дисиденти, що поет збагнув під час поховання А.Горської: "горстка нас. Малесенька щопта лише для молитов і сподівання". Ідеться не тільки про традиційне від часів романтизму протиставлення самоцінної особистості "безликій масі", колективній фікції деперсоналізованого соціуму. В екзистенціалістському розумінні, втаємничений у вищу істину індивід стає "провісником, носієм особливого послання, в якому закарбована трансцендентна істина" [2, 124]. Усвідомлюючи себе та невелике коло сучасників до обраних Богом, В.Стус був "поет елітарний, далеко не завжди зрозумілий з першого прочитання,

звернений до втаємничених у поезію", заглиблений у "внутрішню форму" слова, яку свого часу обґрунтував О.Потебня.

Попри всі розчарування й обурення яловістю, "безхребетністю" українців, далеких від розуміння власної ідентичності, байдужих до високої, герметичної (Ю.Шевельов) поезії, внутрішнього розриву з напівживою нацією – "вітчиною боягузів і убивць" не сталося, тому що В.Стус, як і Т.Шевченко, обрав собі шлях духовного подвижництва, аби власним прикладом спонукати її до прозріння, до протистояння універсальному злу, до утвердження себе у неприхильному світі. Тому пошуки Бога у собі поет вважав відповідними пошукам істини. З ними пов'язана поява нової людини і нації, що починається із внутрішнього акту заглиблення у трансцендентне внутрішнє "я".

Суттєвим для В.Стуса були інстинкт життя, невіддільний від творчості, від духовного прозріння. У ситуації втрачених цінностей під тиском дегуманізованої цивілізації, коли "давно забуто, що є – жити і що є світ, і що є ти", людині необхідно знайти онтологічну основу. Для В.Стуса такою основою, прихистком в абсурдному світі став Бог, "бо нема такого обширу на світі, щоб став подобою небес". Тому слід почути голос Бога, адже сама особистість без Його допомоги не може знайти істину, мусить бути причетною до божественної благодаті, вірити у безсмертя душі, в наявність вищих істин. У глибинах віри міститься розуміння вічності, переконання, що смерть не порушує буття.

М.Екхарт відзначав, що істинне розуміння Господа відбувається в душі, а не в роздумах про нього, запевняв, що "володіти необхідно сутнісним Богом" [5, 19]. Таке пояснення збігається з теорією українського кардіоцентризму, відображеного у народній творчості й літературі. Шлях до Бога пролягає через серце, як свого часу писав Г.Сковорода. Відображене у народній творчості, обґрунтоване вченням П.Юркевича, дослідженнями етнологів кардіоцентричне світорозуміння не лише виявляє українську ментальність, а й забезпечує діалог з Богом, що став для В.Стуса внутрішньою зосередженістю, мобілізував душевні ресурси на подолання суворих життєвих випробувань: "серце промовляє – до тебе Бог заговорив".

Божественна настанова постійно супроводжувала В.Стуса, спонукала до вибору Христового духовного подвигу. Голос зверху поет чув постійно і скрізь: "...І мовив Бог: моєї влади ти поцурався задарма", "звірай свій крок за знаком Бога". В.Розанов (у "Пораді юнацтва") відзначив, "те, що відкрито небу, відкриється і на землі. Тому ніколи не потрібно йти проти

совісті, проти душі" [4, 111]. Найважливіші висновки відносно свого світовідчуття, проблеми вибору, усталення власної життєвої позиції В.Стус робить під впливом містичного осяяння, що йде від серця:

Ми нібито обернені свічаддя –
єдино власну душу світлимо
і сяйво фокусуємо на серце...

Кардіоцентрична настанова В.Стуса ніколи не вибухала емоційним поривом. Навпаки, він умів повгамовувати пристрасну стихію, притаманну українській ліриці, дисциплінувати її, як свого часу це робили "неокласики" і поети "Празької школи". В.Стус, як і М.Зеров, тяжіючи до філософічності художнього мислення, виявляв схильність до кларизму, тобто до "контура строгого", чіткого і виразного зображення. Переводячи "філософію серця" у "філософію чину", як поети "Празької школи", він свідомо обрав чин духовної екзистенції, а не мілітарного, войовничого змісту.

К.Ясперс підкреслював: "Людина для того, щоб залишитися людиною, повинна пройти через усвідомлення" власної долі [6, 376], що увиразнило Стусове розуміння життя як постійне наповнення його духовними шуканнями, не можливе поза особистістю. Тому поет вводить неологізм філософського змісту "самособоюнаповнення", поєднаний зі словом "навикання", що означає вправління людини в духовному вдосконаленні, "навиканні", що розкриває простір для гармоніювання із собою, забезпечує внутрішній захист і рівновагу, які протидіють суспільному беззаконню. У циклі "За читанням Ясунарі Кавабати" поет прямо вказує на це:

бо жити – то не є долання меж,
а навикання і самособою –
наповнення.

Вдалих неологізм "самособоюнаповнення" має філософський зміст, вказує на суть екзистенційного концепту В.Стуса, що розвивався й інтравертивно вдосконалювався протягом його життя, яке ніби постійно самонароджувалося, віднаходило в собі нові онтологічні інтенції повноцінного існування, дозволяло, відмежувавшись від довколишнього світу, "розкошувати у власній царині духу" [6, 9]. Термін не тільки виявився оптимальним за умов тотального знеособлення, а й виходив за межі денотативного значення, набував метафоричної глибини, що осягається у стані самозосередження, самовдосконалення, єдності мікрокосму і макрокосму, дозволяючи ліричному героєві долати життєві перешкоди, знаходити в екзистенційних стражданнях спокій, адже поет "в самоті, приречений на осібне існування, залишається собою" [3, 9].

Суттєвим для поета був інстинкт життя, який найповніше розкривався у творчості, асоційованої із свободою, повнотою життєвого самовираження. Попри те, він сприймав земне існування по-християнськи як кару, яку треба відбутися і очиститися перед вічною подорожжю душі, тому слід, не вгинаючись, іти назустріч власній долі, що і стало життєвим переконанням поета. Що ж до розуміння людського буття, то, певно, для В.Стуса характерна ніцшеанська схема: людина загублена у космічному просторі, але має шанс сама себе врятувати, покладаючись на власні сили. Для цього вона повинна творити, бо тільки у творчому діянні полягає сенс життя:

Є тільки лет, що зветься творчим трудом,
а тільки клич: живи, але не жди.
І не марнуй чеканням плинних днів
і не гніви Господнього веління.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аббаньяно Н. Введение в экзистенциализм / Н. Аббаньяно. – СПб. : Алетейя, 1998. – 497 с.; 2. Коцюбинська М. Іван Світличний, шістдесятник / І. Світличний // Світличний І. "У мене тільки слово". – Х. : Фоліо, 1994. – С. 5–26; 3. Рарицький О. Василь Стус: еволюція поетичного мислення. Автореф. дис... канд. філол. наук / О. Рарицький. – К., 2000. – 19 с.; 4. Розанов В. Апокалипсис нашего времени / В. Розанов. – СПб. : Азбука, 2001. – 374 с.; 5. Экхарт М. Об отрешенности / М. Экхарт. – М.; СПб. : Университетская книга, 2001. – 432 с.; 6. Ясперс К. Смысл и назначение истории / К. Ясперс. – М. : Республика, 1994. – 527 с.

Карацуба М.Ю. (Київ, Україна)

Наукова діяльність відділення етнології хорватської Академії наук і мистецтв у місті Загребі (робота на етнологічній і фольклористичній ниві – ретроспективний огляд)

Об'єктом уваги у статті виступають фольклористичні студії хорватських науковців, співробітників відділення етнології Хорватської академії наук і мистецтв, зокрема в важливий хронологічний період – останню чверть XIX століття.

Ключові слова: фольклористика, фольклоризм, етнологія, Матиця хорватська.

Объектом внимания в предложенной статье выступают фольклористические студии хорватских исследователей, сотрудников отделения этнологии Хорватской академии наук и искусств, акцент делается на важный период в